הלכה · משנה תורה · מפרשים · שורשי הים · ספר מדע

שורשי הים על משנה תורה, הלכות תלמוד תורה

רבי יצחק מאיו

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

שורשי הים על משנה תורה, הלכות תלמוד תורה

רבי יצחק מאיו

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/שורשי-הים-על-משנה-תורה-הלכות-תלמוד-תורה/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה 39-202611200317v של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק ג 4
הלכה א 4
הלכה ג 6
הלכה ד 20

פרק ג

הלכה א

שורש תלמוד גדול בשלשה כתרים נכתרו ישראל כו' כתר כהונה זכה בה אהרן שנאמר והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם. כתר מלכות זכה בו דוד שנאמר זרעו לעולם יהיה וכסאו כשמש נגדי כתר תורה הרי הוא מונח ועומד ומוכן לכל ישראל שנאמר תורה צוה לנו משה כו' כל מי שירצה יבא ויטול שמא תאמר שאותם הכתרים גדולים מכתר תורה הרי הוא אומר בי מלכים ימלוכו בי שרים ישורו הא למדת שכתר תורה גדולה משניהם. הנה ענין הכתרים האלה הכונה הוא מ"ש הרע"ב בפי' המשנה פ"ד דאבות משנה י"ג שהוא מה שחייבים אנו לנהוג כבוד ומורא בתורה שהוא הת"ח כדכתיב והדרת פני זקן זה שקנה חכמה ובכהונה כתי' וקדשתו קדוש יהיה לך ראשון לכל דבר שבקדושה ובמלכות כתיב שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך וכתר שם טוב שהוא מי שיש בידו מעשים טובים ושמועה טובה מחמת מעשיו לא מצינו לו כתר בתורה שיהיו חייבים לנהוג בו כבוד והוא עולה ע"ג כולן שכל הג' כתרים צריכין לו שאם ת"ח הוא וסנו שומעניה שרי לבזויי. ואם כ"ג הוא אמרינן ביומא דע"ג ע"ב ייתון בני עממיא לשלם דעבדין עובדא דאהרן ולא ייתון בני אהרן לשלם דעבדין עובדא דבני עממיא ואם מלך הוא כתיב ונשיא בעמך לא תאור בעושה מעשה עמך עכ"ל ועיין למוהר"ש יפה ז"ל פרשת תרומה פל"ד סימן ג' דקע"ט ע"ג ד"ה שלשה כתרים יע"ש.

ומ"ש עוד רבינו שמא תאמר שאותם הכתרים גדולים מכתר תורה הרי הוא אומר בי מלכים ימלוכו וכו' רש"י ז"ל ביומא פרק בא לו דע"ח ע"ב פי' וגדול הוא הממליך מן המלך והתורה אמרה מקרא זה עכ"ל ומוהר"ש יפה ז"ל שם דק"פ ע"א ד"ה מעולה יותר מכולן כת' וז"ל ויש לדקדק מהי תיסק אדעתין לומר שהוא פחות שבהן ועוד היכי ממעט לה מבי מלכים ימלוכו כי מ"ש רש"י דוחק מבואר וי"ל מפני שבב' הכתרים האחרים התועלת מהעושר והכבוד מפורסם וכתר תורה בהיפך כי כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל כו' לכן אמר שעכ"ז כתר תורה גדול שהרי שאר הכתרים צריכים לו כי המלך לא תכון מלכותו אלא בלימוד התורה לעשות משפט אמת כאומרו לא ימוש ספר התורה הזה מפיך וז"א בי מלכים ימלוכו וכן הכהן אם הוא ע"ה ולא ידע סדרי עבודה וז"א ורוזנים יחוקקו צדק כמד"א כהניך ילבשו צדק ולכ"א במ"ק בפסוק טוב שם כל מי שלא זכה לתורה כאלו לא זכה לאחת מהן א"ן י"ל שמפני שמלך וכהן מניחין כתרם לבניהם והתורה אינה כן כי אינו מצוי היות ת"ח בני ת"ח כדאיתא בנדרים דפ"א שלזה יהיה כתר זה פחות המדריגה לכן אמר שגם בתורה אפשר להניח הכתר לבנים כמלכים

והיינו כשהוא ת"ח ובנו ת"ח ובן בנו ת"ח ששוב אין תורה פוסקת מזרעו כדאיתא במציעא עז"א בי מלכים ימלוכו עכ"ל והנה זה שכתב על מה שפי' רש"י שהוא דוחק מבואר כנראה דאשתמיט מיניה דמר מ"ש בספרי והובא בילקוט משלי על פסוק זה דבי מלכים ימלוכו כלשון הזה היה רשב"א אומר מי גדול הממליך או המולך העושה שרים או העושה שררה הוי אומר העושה שרים כל עצמן של שני כתרים הללו כתר כהונה וכתר מלכות אין באים אלא מכחה של תורה שנאמר בי מלכים ימלוכו בי שרים ישורו הוי אומר כל מי שזוכה לתורה מעלה עליו הכתוב כאלו שלשתן מונחין וזוכה לכולם וכל מי שאינו זוכה לתורה מעלה עליו הכתוב כאלו שלשתן מונחין ולא זכה לא' מהם עכ"ל ועיין ביאור המאמר הלז בספר חן טוב פרשת יתרו דקל"ט ע"ב ויערב לך באופן שדברי רש"י הן הן דברי הספרי והן הן דברי הר"ש יפה ז"ל לפי מ"ש הר"ב חן טוב ז"ל יע"ש ועיין עוד בספר אהבת עולם ריש עמוד תורה שכת' דמאי דס"ד שיהיה כתר תורה פחות משני הכתרים הוא מפני שמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול ורב שמחל על כבודו כבודו מחול. ועז"א דאין זה פחיתות דשאני ת"ח דתורה דיליה כמ"ש התוס' בסנהדרין וז"א בי מלכים ימלוכו כלומר בי שהיא התורה שאמרתי שום תשים עליך מלך ימלוכו המלכים ואין הכבוד בא מאליהם אלא מאחרים יע"ש. והר"ב בני חיי ז"ל בלשונות הר"ם די"ג כתב דסד"א דכתר תורה פחותה מהשני כתרים כיון שבכתר תורה זוכים בו מלך וכהן ג"כ ואם היא חשובה כשני הכתרים אין אדם א' זוכה לב' כתרים כמ"ש לו לינאי המלך דייך כתר מלכות הנח כתר כהונה לזרעו של אהרן כדאיתא בפרק האומר דקדושין דס"ו ע"א ולז"א דאדרבא כתר כהונה וכתר מלכות אינן חשובים כתר לגבי כתר תורה כי בי מלכים ימלוכו ובי שרים ישורו וגדול הממליך מן המלך ולכן זוכין בכתר תורה מפני שכתר כהונה וכתר מלכות אינן חשובין כתרים לגבה.

ולדידי אפשר לפרש ע"פ מ"ש מוהר"י וייל ז"ל בתשו' הובאה בתרומת הדשן בכתבים סימן קכ"ו וקכ"ח והביא דבריו מרן החבי"ב ז"ל בי"ד סימן רמ"ב הגה"ט אות י"ד ובח"מ סימן קנ"ו הגב"י אות מ"ט גבי דין יורד לתוך אומנותו של חבירו שאם רב אחד היה דר בעיר אחת ובא רב אחר לדור שם אין הרב הראשון יכול לעכב עליו לבלתי יתעסק בשום דבר של רבנות מפני שהוא מוחזק מקודם דלא אסרו חכמים שלא ירד איש לתוך אומנותו של חבירו להסיג גבולו אלא במידי דאית ביה פקוח פרנסתו ומיעוט רווחו וחוסר מחייתו אבל כה"ג דחד עביד שררותא דמתא ואידך נמי בא למעבד שררותא דמתא ואין בזה חסרון כיס מאן לימא לן דאסור בכה"ג ולא דמי למי שהחזיק כמה שנים דמשמע מלשון מוהר"מ פרק חזקת הבתים דאית ליה ביה חזקה שלא יוכל אחר לדחותו בכלום

ממנה דשאני התם דרגילין לקנו' חזקה כה"ג מן הצבור וליהנות צדקות והקדשות על ככה אבל כתר תורה ושררתא דידה הרי היא מונחת ומופקרת לכל מי שירצה לזכות בה ואי משום דיש פקוח פרנסה בדבר מחמת פרס מגיטין וחליצות והשבעת שדים ושכר ברכת אירוסין ונישואין וכה"ג הנה על קבול פרס זה אנו בושים ובטורח למצא היתר לרובן והיאך נחזיק אותו כולי האי להחשיבו פרנסה ומחיה לבלתי ישיג אחר בהם עכ"ל ועיין בתשו' הראנ"ח ח"ב סי' ע' דף קי"ח ע"ג ד"ה ועוד דשקיל וטרי בדברי הרב תה"ד ז"ל הללו ועיין למוהרש"ך ח"ג סי' מ"ו שדבריו צריכים ישוב במ"ש על דברי התה"ד והם היפך מה שדקדק מוהראנ"ח מדבריו יע"ש.

ובכן לזה ס"ד לו' דכתר תורה פחותה מכתר כהונה ומלכות כיון דבהם אין שנים משתמשים בכתר אחד ואלו בכתר תורה ב' משתמשים בכתר ש"מ דלא חשיב כתר לז"א ת"ל בי מלכים ימלוכו שיש לדקדק בכתוב דהול"ל בי ימלוכו מלכים דאחר שקראן מלכים לא שייך למימר ימלוכו אבל הכוונה לומר דאחר שהם מלכים ימלוכו מחדש והוא מ"ש הר"ב תה"ד שם בסימן קכ"ו בשם א"ז והביא דבריו מרן ב"י בח"מ סימן קנ"ו סי"ב דמשו"ה ת"ח לא מצי מעכב על ת"ח אחר שלא יסיג גבולו משום דקנאת סופרים תרבה חכמה ועוד שאם יפול האחד השני יקימנו ומתברר הדין לאמתו יע"ש וא"כ בי שהיא התורה מלכים רבים ימלוכו והטעם כי ורוזנים העוסקים ברזו של עולם כשהם רבים יחוקקו צדק ועוד אפשר לומר ע"פ מ"ש בהוריות די"ג ע"א ת"ר היה הוא ורבו בשביה הוא קודם לרבו וכו' חכם קודם למלך חכם שמת אין לנו תמורתו כו' ואם המלך הוא ת"ח ודאי שהמלך קודם לז"א בי שהיא התורה המלכים שהיו קודם חוזרין למלכותם משא"כ אם אין בהם תורת חכם קודם והם נשארין בשביה ודוק.

הלכה ג

אין לך מצוה בכל המצוו' כלן שהיא שקולה כנגד ת"ת אלא ת"ת כנגד כל המצוות כולן שהתלמוד מביא לידי מעשה לפי' התלמוד קודם למעשה בכל מקום. הנה בספ"ק דקי' ד"מ ע"ב אמרו וכבר היה ר"ט והזקנים מסובין בעליית בית ניתזה בלוד נשאלה שאלה זו בפניהם תלמוד גדול או מעשה גדול נענה ר"ט ואמר מעשה גדול נענה ר"ע ואמ' ת"ג נענו כולם ואמרו ת"ג שהתלמוד מביא לידי מעשה ופרש"י שהתלמוד מל"מ נמצאו שניהם בידו עכ"ל והקו' התוס' תימ' דאמרי' בפ"ק דבב"ק די"ז קיים אמרינן למד לא אמרינן ופריך והאמר מר גדול תלמוד שמביא לידי מעשה ופי' בקונטרס מי נתלה במי קטן נתלה בגדול וא"כ כיון דאמר קיים כ"ש למד שאינו חשוב כל כך אלמא מוכח התם מהכא דמעשה גדול. וי"ל דהתם הכי פירושו והא אמר מר גדול תלמוד שמביא

לידי מעשה א"כ היאך קיים אם לא למד וכיון שאנו אומרים לו קיים הרי אנו אומרים לו למד ואת אמרת קיים אמרינן למד לא אמרינן ומשני הא למגמר הא לאגמורי כלומר למג' לדידיה ודאי מעשה עדיף אבל לאגמורי אחריני ודאי עדיף טפי תלמוד ממעשה והילכך לימד אחריני לא אמרינן וי"מ דאדם שלא למד עדיין ובא לימלך אם ילמוד תחי' או יעסוק במעשה אומרים למוד תחילה לפי שלא ע"ה חסיד אבל אדם שלמד כבר המעשה טוב יותר מן התלמוד עכ"ל.

ובדבור זה נתחבטו המפרשים מוהריב"ל בח"ד והר"ב ח"ה והרב מוהר"ש אלגאזי בספר אהבת עולם בעמוד תורה דרוש ג' דכ"ב ע"א שהנה מפשט דבריהם שכתבו דהתם הכי פירושו כו' נראה שרצו לומר שלעולם הכי הוא שתלמוד גדול ממעשה אלא הקושיא היא דבכלל קיים למד ואה"נ שתלמוד גדול וא"כ בשינוייא קמא מאי דוחקייהו למימר דס"ל דמעשה עדיף נימא דהכי פירושו שמגמר לדידיה הוא בכלל קיים אבל אגמורי לא ולעולם שהתלמוד עדיף ומאן דכר שמיה דמעשה עדיף והלא כל כח הקושיא היא דבכלל קיים הוא למד דאיך קיים אם לא למד אבל אגמורי לא מצינן למימר אם לא לימד לאחרים היאך קיים וא"כ די בזה ולעולם דמגמר ואגמורי תרווייהו עדיפי ממעשה מיהו להכי אמרינן קיים לפי שיש בכללו תלמוד ומשבחינן ליה בתרווייהו אבל לימד לאחריני לא. גם מה שהביאו מהי"מ מה יושיענו זה יותר מיישובם. ונראה לענ"ד ביאור דבריהם הכי הוא דהתם אמר ר"י קיים אמרינן למד לא אמרינן משמע דס"ל כמ"ד תלמוד גדול ממעשה והשתא פריך ליה שפיר דהלא אמר מר דמה שתלמוד גדול הוא מטעם שמביא לידי מעשה שאם אין תלמוד לא יתכן מעשה כלל ומשו"ה ת"ג ממעשה א"כ מאי קאמר ר"י למד לא אמרי' משום שגדול הא מה שגדול ממעשה הוא מפני שאין מעשה בלא תלמוד וא"כ תימא על עצמך היאך קיים אם לא למד בשלמא אי סברת דמעשה גדול משמע דסבירא לך שאפשר למעשה בלא תלמוד אבל את אמרת למד לא אמרינן דסבירא לך כמ"ד ת"ג ומ"ד ת"ג הוא מפני שאי אפשר למעשה בלעדו א"כ היאך קיים זה והוו תרתי דסתרן בתכ"ד והוא דלא כמאן דלר"ט לעולם מעשה עדיף ולר"ע ושאר הזקנים ת"ג מפני שמביא לידי מעשה וא"א למעשה בלא תלמוד והא דר"י מפקא מדר"ט ומדר"ע שלא מצינו מי שיאמר שת"ג אף בלא טעם שאי אפשר למעשה בלעדו זו היא כוונת המקשן והיא קו' גדולה ולפ"ז משמע דס"ל למקשן דגדולת התלמוד הוא מפני שעל ידו יודע המעשה ואם ידע המעשה ע"י התלמוד אז המעשה עדיף אליבא דכ"ע על זה משני ליה אה"ן הא למגמר הא לאגמורי כלומר זה שאתה סובר שאין התלמוד גדול אלא כדי שיקיים הא למד מעשה עדיף ממה שילמוד הוא למגמר לדידי' אבל לאגמורי

לאחריני עדיף מכולהו אליבא דכ"ע אפילו אליב' דמ"ד מעש' עדיף ופליג אמ"ד ת"ג דלימוד לאחרים לכ"ע גדול מכל ולא מצי לתרוצי שמה שהוא בכלל קיים הוא למד ולא לימד דלא קשיא למקשן אלא ממה דהוה ס"ד במ"ש ר"י למד לא אמרינן דס"ל כמ"ד דת"ג לעולם אפילו אחר שלמד וידע המעשה ועל זה משני ליה קושטא דמי' דאחר שידע ולמד מעשה עדיף לדידיה מלמגמר אבל למגמר אחריני עדיף תלמוד ממעשה לכ"ע. והיש מפרשים מיישבים פירכת הש"ס באופן אחר דמאי דאמרינן דת"ג הוא שאנו נותנין עצה לשואל שילמוד א"כ הא דאמר ר"י למד לא אמרינן משום דת"ג מאי שיאטיה הכא שכבר נפטר הצדיק הלא העיקר הוא המעשה וזה שאמרו ת"ג היא תשובה לשואל ומשני אה"ן למגמר לדידיה הוא מ"ש דת"ג שנותנים לו עצה אבל המעשה עדיף אמנם לאגמורי אחרים עדיף מכולהו ומשמעות דורשין איכא בינייהו. א"נ באים ליישב פי' רש"י ז"ל דה"ן לאו ת"ג מצד עצמו קאמר אלא שאנו אומרים לשואל והוא ע"ה לגבי דידך ת"ג אבל ודאי שמעשה גדול ומ"ש דלגבי דידיה גדול כדי שיקיים ומי נתלה במי ומשו"ה פריך שפיר התם כמשפרש"י.

עוד יש לפרש בסיגנון אחר ועפ"י האמור והוא דודאי קושייתם אלימתא היא במ"ש הקונטריס שם ולכאורה פי' הקונטריס מוכרח הוא דאי כדמשמע הכא דתלמוד עדיף מאי פריך והא אמר מר כו' הא ודאי שפיר קאמר ר"י למד לא אמרינן משום דעדיף וגדול ע"כ כדפי' הקונטריס שם והוא תימא דמהכא משמע איפכא ותירצו ז"ל דלעולם התם נמי הכי ס"ל בהא דת"ג ר"ל עדיף ממעשה והיינו דנענו כולם ואמרו ת"ג מיהו התם הכי פי' מדאמרת למד ל"א משמ' דס"ל כמ"ד ת"ג והלא מ"ד ת"ג הוא משום שיבא לידי מעשה וא"כ היאך קיים אם לא למד דס"ל שאין מעשה בלא תלמוד ומשו"ה עדיף טפי א"כ ע"כ כד אמרינן קיים מינה שלמד ואי ס"ל כמ"ד ת"ג קשה היאך אמרת קיים אמרינן למד לא אמרינן והיאך קיים אם לא למד דהא מאן דאמר זה הוא דס"ל שגדול תלמוד שאי אפשר למעשה בלעדו ובודאי לפי"ז כדאמרי' קיים הרי בכלל אמור שלמד ואת אמרת קיים אמרי' וכו' וקשה טובא דהוו תרתי דסתרן דמלמד לא אמרינן מוכח דס"ל דת"ג כההוא מ"ד בקדושין והוא תימא דהא במה דאמרי' קיים הרי אמרינן למד וא"כ דבריך אין להם שחר כלל. אלא עכ"ל דלא ס"ל סברא זו דאי אפשר למעשה בלא תלמוד אלא אפשר וכיון שאתה מכחיש סברא זו ע"כ דמעשה עדיף כר"ט דהא מאן דאמר ת"ג הוא בשביל סברא זו דאי אפשר מעשה בלי תלמוד וזה ודאי אתה מכחישו כדאמרן וכיון שכן ודאי ס"ל דמעשה עדיף וא"כ קשה כיון דאמרת קיים כ"ש למד שהוא קטן ומאי דעתך ומשני לעולם הכי ס"ל דמעשה עדיף מיהו הא דס"ל דמעשה עדיף הוא

מגמר לדידיה אז טוב לו המעשה דמעשה עדיף והא דאמרית למד לא אמרינן דמשמע דס"ל דגדול הוא התלמוד הוא לאגמורי אחריני דהתם גדול ועדיף הוא התלמוד זו היא כוונתם ז"ל ולא רצו לפרש דהכי קאמר לעולם ת"ג ס"ל וכי תימא כיון דאמרת דקיים בכללו למד היינו למגמר לדידיה נכלל בקיים אבל לאחרים אינו בכללו למד דא"כ לא הול"ל כי האי לישנא הא למגמ' הא לאגמורי אלא הול"ל הא מגמר הא אגמורי שר"ל מה שנכלל בקיים הוא מגמר ומה שאמרתי הוא אגמורי או הכי הול"ל הא דגמר הא דאגמר שכן הוא משפט הלשון לפי כוונת תירוצם אבל לשון למגמ' ולאגמורי מורה שבא על לשון תלמוד עדיף בעלמא או מעשה עדיף ר"ל לאדם דעלמא למגמר מעשה עדיף ולא ליגמר והכי קאמר הא דאמרתי דזוטר תלמוד הוא למגמר לדידיה והא דגדול תלמוד הוא לאגמורי וא"כ ע"כ לפי לשון זה מוכח דמסקנא קאי דמעשה עדיף וכי תימא והש"ס גופיה אמאי לא משני כדאמרן ולימא הא מגמר כו' תריץ משום דק"ל הואיל ואמרו ת"ג שמביא לידי מעשה שנמצא שלעולם הוא גדול א"כ למה ליה למי' קיים שהוא הזכרת המעשה בפי' והתלמוד מכללא אתמר והוא אשר הביא המעשה וגדול ממנו והלא עדיף לומר למד שהוא הגדול לאומרו בפירוש ומסתמא הביאו למעשה שכיון שלמד מוכרח לשמור לעשות ולקיים את כל התורה משו"ה משני דלר"י מעשה עדיף כו'.

עוד י"ל כוונת התוס' באופן אחר והוא שהנה בהא דאמרינן ת"ג או מעשה יש לפרשו בשני פנים הפן האחד דה"ק ת"ג ר"ל עדיף ממעשה דהיינו שישב וילמוד כל היום ואינו צריך לחזור כל ימיו לבקש לעשות מעשה לפי שתלמוד עדיף או מעשה גדול ויותר טוב לרדוף אחר המעשה מהלימוד שבזה ירגיל עצמו תמיד לעשות מעשה. נענו כולם ואמרו ת"ג ר"ל לרדוף אחריו תמיד ממה שירדוף אחר מעשה לחוד והטעם משום שאם ירדוף כל ימיו אחר מעשה יש בידו מעשה לחוד ולא לימוד אבל תלמוד יש בידו שתים לימוד ומעשה שהרי תלמוד מביא האדם לידי מעשה ולא חיישינן שיתרשל מלעשות מעשה הבא לידו מחמת שלא הורגל דליתא שתלמוד מביא לידי מעשה שידרשנו ומרגילו ואיהו גופיה נמי מעשה מיקרי לפיכך ירדוף אחר הלימוד ונמצא שתיהן בידו לימוד ומעשה משא"כ במעשה שאם לא נפנה לתלמוד אלא יחזור תמיד אחר המעשה מעשה לחוד יש בידו ולא תלמוד וזה הפי' נראה מדברי רש"י בשמעתין ובחי' הריטב"א ז"ל יע"ש ובמסכת אבות פ' שנו חכמים שנינו הלומד תורה לשמה כו' ומכשרתו להיות צדיק וכו' וידוע ג"כ דמתוך שלא לשמה בא לשמה. נמצא לפי"ז דשכר כל חד וחד באפי נפשיה לא אתפרש ואפשר ששכרו שוה וכמו כן שכר התלמוד כשכר המעשה ואדם שאין בו אלא תורה כי חשקה נפשו בתורה ודוחה מלרדוף אחר המעשה ודוגמא לן' עזאי באופן

שאין בו אלא תורה ולא מעשה ובודאי שמעשה זה שאמרו לאו היינו עשה ולא מעשה אלא שאר מעשים טובים וזה שחשקה נפשו בתורה ולא יפנה למעשה ואדם שאין בו תורה אלא מעשה לחוד שקולים הם אמנם מאי דאמרי' תלמוד גדול הוא שמביא לידי מעשה על הרוב ומרגילו ומסתמא כשיש בו תלמוד עושה מעשה ואז נמצאו שתיהן בידו והוא עדיפות גדול משא"כ במעשה לחוד שמאין לו תלמוד משו"ה ת"ג שסתמו יהיו שתיהן בידו.

ונמצינו למדין מזה שיש מעשה בלא תלמוד אמנם הוא מעשה לחוד אבל תלמוד סתמו שיש בו מעשה ורוב ת"ח יש בידו מעשה וטוב לו שירדוף אחר התלמוד כדי שיהיו שתיהן בידו והנה שכרו פי שנים. גם נמשך מזה שיש לו שכר לתלמוד ומעשה רב הוא מצד עצמו דאלת"ה מאי איכפת לן שיהיו שתיהן בידו כמו שפרש"י הלא אין מצוה בתלמוד אלא במעשה ע"כ לומר דתלמוד בפ"ע נמי מצוה רבה היא מיהו לא נתברר מי זה שכרו גדול מחבירו ואדרבא מוכח דשקולים הם מצד עצמן אמנם לרדוף אחר התלמוד עדיף שמסתמא יהיו שתיהן בידו משא"כ במעשה ונמצא לפי פי' זה דבכלל למד קיים מסתמא אבל בכלל קיים מהי תיתי לומר שלמד.

הפן השני שיש לפרש דהכי קאמר ת"ג ממעשה וירדוף אחר התלמוד או מעשה וירדוף אחר המעשה דוקא נענו כולם ואמרו ת"ג לרדוף אחריו לא מפני שכר עצמו של לימוד ושיהיו שתיהן בידו כי לא המדרש עיקר ואין בו סרך מצוה אלא עיקר התלמוד שמביא לידי מעשה שק"ל שאם אין תלמוד אין מעשה בעולם על כן ירדוף אחר התלמוד משום דאי אפשר למעשה בלעדו. ומשמע הא אלו היה אפשר למעשה בלא תלמוד מעשה עדיף לרדוף אחריו שכל כח התלמוד אינו לחשיבותו אלא לתכלית היוצא ממנו שבו ידע לעשות מעשה ולא שיש שום חביבות לתלמוד מצד עצמו אלא מפני שנצרך למעשה אבל אם היה אפשר למעשה בלא תלמוד לא היה ראוי להיטפל כלל אלא במעשה לחוד וליכא למידק הא אילו היה אפשר למעשה בלא תלמוד שקולים דמנא תימרא דהלא כל כח התלמוד הוא כדי לידע המעשה ולא מצד עצמו אלא לתכלית היוצא ממנו שכן אמרו שאם אין תלמוד אין מעשה משמע שצריכות התלמוד הוא למעשה ולעולם דמעשה עדיף מצד עצמו ותלמוד גרוע מצד עצמו מיהו ת"ג לרדוף אחריו מפני שאי אפשר למעשה בלעדו ולאו דגדול מצד עצמו אלא מפני צורך ידיעת המעשה שאי אפשר בלעדו.

הנה אלו ב' הפירושים יש לפרש בסוגייא זו והשתא אם המקשן דמק' לר"י קיים אמרי' למד לא אמרינן ס"ל כפירוש הראשון אשר אין מקום לומר דמעשה עדיף כמדובר קשה מאי פריך והא אמר מר כו' מאי קושיא הכי הוא ודאי ושפיר אמר ר"י למד לא אמרינן

משום דקיים משמעותו מעשה לחוד ולא לימוד נמי אמנם אם אנו אומרים למד בכללו מסתמא קיים ששתיהן בידו וכדאמרן לעיל והוא שבח גדול ולא אמרינן וזהו טעמו של ר"י משום שתלמוד מביא לידי מעשה ושתיהן בידו וכדפרישית אלא ודאי ע"כ דהמקשה לא ס"ד פירוש זה כלל אלא הפירוש הב' ולפי הפי' השני הרי הכרחנו וסלקא מילתא דמעשה עדיף שהתלמוד הוא מפני המעשה ולא מצד עצמו נמי וא"כ כדאמרינן קיים הרי בכללו למד שאם לא למד היאך קיים ומשום הכי פריך ליה שפיר דהיכי קאמר קיים אמרינן למד ל"א דמש' דאפ' לזה בל"ז ותלמוד עדיף דליתא אלא דמע' עדיף ומ"ש ת"ג הוא לצורך המעשה וא"כ כיון דאמרינן לו קיים לר"י הרי אמרינן לו למד דאיך קיים אם לא למד. ומשני אה"נ עיקר הפירוש בההיא דאמר מר הוא כדס"ל ומעשה עדיף שהתלמוד הוא לבא לידי מעשה ובודאי שבכלל קיים למד מיהו הא דאמר ר"י למד לא אמרינן הוא לאגמורי לאחריני כו' נמצא דמה שאמרו התוס' ז"ל דמעשה עדיף היא היא סברת המקשן וכדפרישית דס"ל הפירוש כדאמרן בפן השני המורם מאלו השני פירושים שהראשון הוא פי' רש"י בשמעתין והשני הוא פירוש של התוס' לדעת המקשן דר"י. נמצא דלפי הפי' הראשון בכלל למד מסתמא קיים אבל בכלל קיים אינו למד ולפי הפי' הב' בכלל קיים למד אבל בכלל למד אינו קיים וכדאמרן.

ועפי"ז יתבאר ההיא דגרסי' בפ' במה מדליקין דל"א רבי סימון ור"א הוו יתבי חליף ואזיל רבי יעקב בר אחא אמר ליה חד לחבריה ניקום מקמיה דגבר דחיל חטאין הוא א"ל אידך ניקום מקמיה דבר אוריין הוא א"ל אמינא לך אנא דגבר דחיל חטאין הוא ואמר' לי את דבר אוריין הוא תסתיים דר"א הוא דאמר גבר דחיל חטאין הוא דאמר ר"א אין לו להקב"ה בעולמו אלא אוצר של יראת שמים כו' יע"ש ויש לדקדק מאי בינייהו ובמאי קמפלגי ומה היתה כוונת רבי סימון לפי מה שפרש"י וז"ל ואנא אמינא לך כלומר ואתה מיעטת בשבחו ואמנם במ"ש יתבאר דהנה מרן ז"ל בב"י י"ד סימן רמ"ד על מ"ש הטור מי שהוא חסיד ובעל מעשים הכל צריכין לעמו' מפניו אפילו הגדולים ממנו בחכמה והביא מרן ז"ל הא דרבי סימון יע"ש משמע דס"ל דדחיל חטאין היינו בעל מעשים גם ידוע שיש ירא חטא שגדול מצדיק ועיין בפ"ב דאבות ובשלהי סוטה בתי"ט וכמה דוכתי ובפ"ב דאבות משנה ז' פי' הרמב"ם בפי' המשנה וז"ל ירא חטא הוא זריזות והשתדלות בענייני עסקי הטוב ושמירתו כו'. נמצא שרבי יעקב בר אחא היה בעל מעשים והשתא ר"א דאמר דחיל חטאין ס"ל כפי' השני שכתבנו שהתלמוד מביא לידי מעשה כלומר דאי אפשר בלעדו ומ"מ מעשה עדיף כדאמרן ולפ"ז בכלל קיים למד ומש"ה קאמר ניקום מקמיה דדחיל חטאין הוא וכיון דדחיל חטאין הרי מוכרח דהוא בר אוריין ולמדן גדול ועיקר

הדרת פני זקן זה ת"ח מפני שהתלמוד מביא לידי מעשה (ועיין בהר"ן בפי' ההלכות בפ"ק דקדושין במתני' דאיסי) והזכיר דחיל חטאין שהוא העיקר דמעשה עדיף ובכללו למד והיינו הידור הת"ח ורבי סימון ס"ל כפי' הראשון דת"ג ויש לו מעלה מצד עצמו וגם שעושה מעשה ונמצאו שתיהן בידו ובכלל למד קיים לא בכלל קיים למד והתורה לא הזהירה אלא על הדרת החכם ששתיהן בידו ות"ג משום הכי אמר ניקום מקמי דבר אוריין הוא ובכלל קיים והזכיר החכמה שהיא העיקר דת"ג ששתיהן בידו ור"א לא הבין סברתו ומש"ה אמר לו אנא אמינא דחיל חטאין ואת אמרת בר אוריין ר"ל כיון דאמרתי דחיל חטאין שהוא קיים הרי בכללו שהוא בר אוריין ומה חידשת והיא דוגמת קושי' התוס' בההיא דקמא דכיון דאמרת קיים הרי אמרת למד ור' סימון לא חש להשיבו או השיבו והש"ס לא הוצרך להביאו וקאמ' דרבי אלעזר הוא דאמ' דחיל חטאין דאמר ר"א אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא יראת שמים דמשמע דמעשה עדיף לעולם והשתא ניחא לפי זה דר' סימון לא כיוין למעט בכבוד ר"י בר אחא וכדפרישית.

א"נ יש לפרש שלא על פי כל הנז"ל אלא נאמר כפשטא דשמעתין דלר"ט מעשה גדול ולרבי עקיבא והזקנים ת"ג ועדיף ממעשה לעולם משום ששתיהן בידו נמי וההיא דקמא יתיישב כפי' התוס' ומאי דמשני הוא כמו שהקשינו להתוספות ור"ל דמגמר הוא בכלל קיים ולעולם ת"ג וכן נר' שהבינו התוס' בקמא כמ"ש הר"ב ח"ה בקי' הפך מ"ש הוא ז"ל בדבריהם בקמא יע"ש ודלא כמ"ש בתירוץ הג' לפי הפי' השני אלא לעולם ת"ג והא דר' סימון ור' אלעזר בפלוגתא דרבי טרפון ור"ע והזקנים היא דלר' טרפון מעשה עדיף והזקנים נענו כולם תלמוד עדיף ור' אלעזר ס"ל כר"ט דמעשה עדיף ומשו' הכי קאמר ניקום מקמיה דדחיל חטאין הוא דעדיף מאוריין ומחוייבין להדרו מכ"ש דבר אוריין שציותה התורה עליו ור' סימון ס"ל כר"ע והזקנים דת"ג ולא ציותה תורה אלא בת"ח דעדיף תלמוד ומש"ה קאמר ניקום מקמיה דבר אוריין הוא שתלמוד עדיף ור"א לא הבינו וא"ל אמינא לך אנא כלומר דמכ"ש אתייא.

ובזה יתיישב מה שלא הזכירו רוב הפוסקים חיוב הידור לבעל מעשים ומרן ז"ל בי"ד סי' רמ"ד כתב כן בשם הרמב"ן ז"ל יע"ש וקשה דמי הכריחם לסבור כן ומה גם דברי הרמב"ן שהביאם ג"כ הר"ן ז"ל דקאמר שלא מצינו בשום מקום חיוב הידור לבעל מעשים ואלו אמרינן דמעשה עדיף ופי' ת"ג שמביא לידי מעשה הכוונה הוא מי נתלה במי וכמ"ש התוס' קשה דמכל שכן אתייא כיון דהלכה רווחת בהידור הת"ח מכ"ש בעל מעשים שמעשה גדול ודוגמא למ"ש הר"ן שם בפירוש ההלכות. אמנם בזה ניחא דלפום סוגיין דקדושין ודאי ת"ג ועדיף שהוא כלל גדול בתורה כלול בכל טוב תורה ומצוות ומעשה

רב. ואנן הכי קי"ל דסברא דר"ט יחידאה היא והואיל וכן דת"ג מעתה ודאי יש לנו לומר שכיון שהתורה הזהירה בהידור הת"ח לסברת האומרי' אפי' יניק וחכים אמרינן דוקא בת"ח שת"ג אבל בעל מעשים לחוד מאין הרגלי' שיש בו מצות הידור וההיא דאיבעיא לן בפ"ק דקדושין דל"ג בנו והוא רבו מהו לעמו' מפני אביו ואמרינן דאמר ליה שמואל לרב יאודה שיננא קום מקמי אבוך כו' ודחינן שאני רב יחזקאל דבעל מעשים הוה דהא שמואל קם מקמיה כו' ומכח הך סתמא דדיחוייא פסק הטור בסי' רמ"ד חיוב הידור לבעל מעשים וכ"כ הר"ן בפי' ההלכות מ"מ שאר הפוסקים לא חיישי להא משום דסוגיין דעלמא תלמוד עדיף וכדאמרן לעיל וכיון דרב יאודה גדול מאביו היה בתורה אין בו חיוב הדרת פני זקן ואדרב' היה במשמע לומר שהיה בזה לרב יאודה דין זקן ואינה לפי כבודו. דאביו לגביה ח"ו כע"ה דמי. מיהו מה דדחינן הוא דאפשר לומר דשמואל ס"ל דמעשה עדיף וכההיא דר"א דלעיל תדע שהרי מר שמואל הוה קם מקמיה והא ודאי רב יחזקאל לגבי מר שמואל ח"ו כע"ה דמי ואפילו הכי קם משום דהוה בעל מעשים ואלו ס"ל דתלמוד עדיף הא איכא בזה משום זקן ואינו לפי כבודו אלא ודאי ס"ל דמעשה עדיף ומשו"ה הוה קם מקמיה והיינו דאמר ליה לר"י קום כו' משום דלטעמיה אזיל מיהו אנן קי"ל דתלמוד עדיף וכיון שכן ת"ח מפני בעל מעשים אין בו חיוב הידור וקרוב הדבר לומר שיש בו משום זקן ואינו לפי כבודו לדעת שאר הפוסקים ודלא כהרמב"ן ולא הזהירה תורה אלא בת"ח שגדול ומש"ה השמיטו הפוסקים דין זה דבעל מעשים.

והר"ן ז"ל בפי' ההלכות כתב וז"ל ולפיכך נ"ל שכל שמוחזק בבעל מעשים עומדים מפניו שלא צותה תורה לחכם אלא מפני שהחכמה מביאה לידי מעשה אלא שלא פרטה התורה במעשה כמו שפי' בתורה לפי שאין הכשר המעשה גלוי כמו שיתרון הכשר החכמה נראה לכל וכו' עכ"ל ונראין דבריו בפירוש דיש חיוב בהדרת פני בעל מעשים וזה הטעם שכתב נראה כפי' השני דלעיל שכתבנו לדעת התוס' דאלו לפי' הראשון לא דמי דהא ת"ג ששתיהן בידו וכיון שכן בזה דוקא צותה תורה ומאין הרגלים במעשה לחוד עכ"ל כפי' השני. עוד כתב הר"ן שם לתרץ דעת ר"ח והרמב"ם ז"ל שפסקו בבעיא דבנו והוא רבו מהו שיעמוד מפני אביו לחומרא שחייב לעמוד ובבעייא שניה דמהו שיעמוד מפניו לקולא. כתב ז"ל דאפשר דס"ל דאע"ג דבש"ס דילן לא איפשיטא ס"ל דאיפשיט' בירושלמי דגרסינן התם אימא דר' טרפון ירדה לטייל לחצרה בשבת והניח רבי טרפון ידיו תותי פרסה יע"ש ואם איתא דאין הבן חייב או האב חייב לא היתה רשאה אמו של ר"ט לקבל כך אלא ודאי דחייב וכו' ולא משמע משום דבעלת מעשים הות מדאמרינן סתמא עדיין לא הגיע לכבוד שאמרה תורה עכ"ל. ולדעתי לא מכרעא דודאי

מצינן לדחויי דבעלת מעשים הוא ור"ט לטעמיה דס"ל מעשה עדיף מתלמוד ומחוייב לפי"ז הת"ח גדול לעמוד מפני בעל מעשים ואמיה דר"ט נמי כר"ט ס"ל ומשו"ה הייתה מקבלת זה והוא עשה ג"כ כיון דהיתה בעלת מעשים ויש ג"כ חיוב כבוד אם דמכרע' לזלזולי כולי האי ביה ומאי דאמרי' סתמא לא הגיע לחצי כבוד שאמרה תורה ודאי הכי הוא כיון שהיתה מסתמא בעלת מעשים והוא ס"ל מעשה עדיף א"כ הרי הוא כבן סתם דעלמא וחייב לפי דעתו. והיינו נמי מאי דלא מכרעא ליה להש"ס דידן כל הני עובדי דהא בפרקין מייתינן בש"ס דילן עובדא דר"ט בדף ע"א דכל אימת דהות בעיא למיסק לפורייא גחין וסליק אתא וקמשתבח כו' אמרו לו עדיין לא הגעת לחצי שיעור כו' ואפי"ה מבעיא לן הכי בעיי ש"מ דלא מכרע ליה להש"ס דילן וה"ט כדאמרן דר"ט לטעמיה דבעל מעשים גדול דמעשה עדיף ולשיטתו אמרו לו עדיין לא הגעת כו' מיהו אנן קי"ל דת"ג ומשו"ה לא מפשטא מהך עובדא ומבעיא לן כו' ומייתי מהא דשמואל דס"ד דודאי שמואל מהי תיתי שיסבור כר"ט ולא כהזקנים ודחינן דהכי הוא ודאי דהא איהו נמי קאים קמיה דרב יחזקאל ע"כ דס"ל כר"ט מיהו לדידן דקי"ל דתלמוד עדיף מבעיא. והן הן הדברים שכתב מרן בכ"מ פ"ה מהלכות ממרים דלא מכרעא הא דהביא הר"ן והורה לן מר הא דמייתי הש"ס דידן וכתב דודאי לא מכרעא ולא כתב מה טעם לא מכרע' ובמ"ש ודאי הכי הוא.

ומ"מ לדעת הרמב"ם אפשר לומר כיון דבעייא שניה דמהו שיעמוד אביו מפניו בדרך את"ל קמבעיא ליה והכי הוא בהכרח באת"ל דבנו חייב וכמו שיראה המעיין וכמ"ש הר"ן בפי' ההלכות בדרך את"ל משו"ה פסק בבן שחייב ואע"ג דכלל גדול זה להרמב"ם לא הורו המורים אלא כשאת"ל מפורש בש"ס אבל כל שאינו מפורש אע"פ שבעיא שניה תהיה באת"ל מהראשונה ליכא מאן דפסק כאת"ל כמ"ש מרן ב"י בא"ה ס"ס קכ"ב ובכ"מ ספ"ב מהלכות מתנות עניים ועיין להרפ"ח שם ובס' קול ן' לוי דכ"א ע"ד שעשו סמוכות לדברי מרן יע"ש ובפרישה ח"מ סימן רי"ו ס"ח ובמוהר"ם ן' חביב בס' ג"פ סי' קכ"ב ס"ק י"ב ועיין להלח"מ ספ"ב מה' שאלה ופקדון ופ"ד מה' אישות משנה למלך פ"ג מה' ביאת מקדש הלכה כ"א חוות יאיר דצ"ג ע"א מכתב מאליהו דף ק"פ ע"ג יע"ש מ"מ הר"ב זרע אברהם חי"ד סי' י"ז כתב דאע"ג דלא הוזכר האת"ל בהדייא בש"ס כיון דאין מקום לבעייא שניה אם לא בדרך את"ל הו"ל כאלו נאמר בהדיא בש"ס וכ"כ הדמשק אליעזר בחולין דת"ל ע"ב ועיין נתיבות משפט דר"ח ע"ב ובהר"ב הלכה למשה ח"א דנ"ו ע"א ובהר"ב אור יקרות דמ"ד ע"ב יע"ש. ולפי דברי הר"ז ז"א והדמש"א הנה נכון מה שפסק הרמב"ם כאן לחיוב בבעיא קמייתא ובבעיא דמהו שיעמוד אביו משום חומרא דכבוד

אב פסק לקולא אע"פ שיש בזה קולא דהדרת פני זקן מ"מ שב ואל תעשה עדיף דאם יקום מפני בנו הרי יש בזה זלזול לכבודו מפני בנו ודוחה בידים אע"ג דעיקר עשה אבן הוא מ"מ בסיבתו בא לזלזול אמנם בשב ואל תעשה עדיף דמסתמא נמי הבן מוחל וחכם שמחל על כבודו כבודו מחול זה אנו יכולים לומר ליישב דעת הפוסקים שהשמיטו ענין זה דבעל מעשים.

ואפילו נימא כפי' הראשון שכתבנו בההיא דקידושין והוא פרש"י דלדעת הזקנים תלמוד לחוד ומעשה לחוד שוין מ"מ היינו כשודאי אין בו אלא תלמוד לחוד אבל אם הוא סתם ת"ח סתמו ששתיהן בידו שהתלמוד מל"מ ועל הסתם ת"ח שתיהן בידו והתורה הזהירה בת"ח היינו משום ששתיהן בידו שהתלמוד מביא לידי מעשה הא לא"ה דהיינו מי שאין בידו תורה אלא מעשה לחוד או מי שאין בו מעשה אלא עסק התורה לחוד שחשקה נפשו בתורה כ"כ שכל מעשה הטוב והישר שבא לידו דוחה אותו מרוב חשקו בתורה וכבר כתבנו שכל זה ודאי הוא במעשים טובים אחרים לא ח"ו בעשה ולא תעשה כי אז תורתו נעשית לו סם המות שנא' ולרשע אמר אלוקים מה לך לספר חקי כו' ודאי פשיט' ופשי' שהוא בשאר מע"ט כגון ג"ח וכיוצא לזה טובא ובזה יש כח לתלמוד להרגילו שלא יתרשל ממעשה וגם זכות תורה מביא לידי המעשה ומכ"ש שכשיש בו תורה בקי בכל איסור והיתר וגם המעשה הטוב וכאומרם ז"ל ומכשרתו להיות צדיק ועניו כו' ומ"ש התוס' נמי שאם אין תלמוד אין מעשה היינו ודאי מע"ט אבל עשה ול"ת אין אנו יכולים להכחיש המוחש והרי אמרו ולא ע"ה חסיד אבל צדיק יהיה אלא שיתרון הכשר החכמה פועל הטובות מלב' שיוד' בטיב האיסור והיתר ומכשרתו להיות צדיק ולא רשע דאלו אין בו תורה אפשר להיותו רשע אמנם התורה מכשרתו להיות צדיק ולא רשע. ומלבד זה להיות בעל מעשים טובים מה שאין כן אם לא למד לדעת התוס' וכההיא דרע"ק גבי מת מצוה שאמרו לו על כל פסיעה ופסיעה שפכת דמים כו' מחמת שלא ידע דמת מצוה קנה מקומו ומ"מ כוונתו לעשות מצוה אף על גב שאין בו עשה ול"ת מדאורייתא בפי' אבל אם היה בו תלמוד היה עושה מעשה כתיקנו וזה פשוט. ומכ"ש אם אנו אומרים כפרש"י דשתיהן בידו ואפשר למעשה בלא תלמוד על הרוב מיהו אפשר לו לטעות אבל כשיש בו תלמוד מסתמא שתיהן בידו כתקנן אמנם אם הוא חשקה נפשו בתורה דוקא ולא יפנה לרוב המעשה נמי ודוחה למעשה בידו זה כחו ככח בעל מעשה לחוד דוקא ואין מצות הידור בבעל מעשים אלא דוקא בסתם ת"ח שנמצאו שתיהן בידו ובשביל זה הזהירה תורה בכבוד ת"ח סתם ומ"מ לא פלוג ובכל ת"ח יש בו חיוב הידור אבל בבעל מעשים לחוד לא.

ואיך שיהיה מ"מ אנו למדים לפי הפירוש הראשון שכתבנו בהא דת"ג והוא פי' רש"י ששבח התלמוד שסתמו מביא לידי מעשה ושתיהן בידו אבל כל חד באפי נפשיה שכרן יפה חלק כחלק יאכלו אבל סתם ת"ח שיש בידו שתיהן מעלתו גדולה ודאי. גם כפי הנראה דלרבי עקיבא ס"ד דת"ג מבלי טעם שמביא לידי מעשה אלא עסק התורה ס"ל שהוא גדול מכל מיני מעשים טובים ולאפוקי סברת ר' טרפון דאמר מעשה עדיף אמר ר' עקיבא תלמוד עדיף מעצמותו וכל הזקנים באו בדעת שלישי מכרעת לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא כל אחד באפיה נפשיה שוה כאחד מ"מ עדיף תלמוד שסתמא יהיו שתיהן בידו.

וע"פ האמור יובן מאמר רז"ל במ"ר פ' קדושים פ' כ"ה ס"א על פסוק כי בצל החכמה בצל הכסף וז"ל רב הונא ורבי ירמיה אמרו בשם ר' חייא בר אבא עתיד הקב"ה לעשות צל וחופה לבעלי מצוות אצל בני תורה בג"ע ואית לן תלת קריין חדא כי בצל החכמה בצל הכסף ב' אשרי אנוש יעשה זאת והדין עץ חיים היא למחזיקים בה שמעון אחי עזריה אמר משמו והלא שמעון היה גדול מעזריה אלא על ידי שהיה עזריה עוסק בפרקמטיא ונותן בפיו של שמעון לפיכך נקרא הלכה על שמו ודוכוותא ולזבולון אמר שמח זבולון בצאתך וישששכר באהליך והלא יששכר גדול היה מזבולון אלא על ידי שהיה זבולון מפרש מישוב ועוסק בפרקמטיא ובא ונותן לתוך פיו של יששכר נותן לו שכר בעמלו לפיכך נקרא הפסוק על שמו ע"כ.

ואיכא למידק חדא דלאו רישיה סיפיה דמדקאמר בעלי מצוות ולא קאמר למחזיקים ביד לומדי תורה משמע דבכל בעלי מצוות סתם איירי ובסיפא משמע דהוא במחזיקים כמו שנר' מראיות הפסוקים וההיא דשמעון וישששכר ותו אי בבעלי מצוות איירי מהיכא משמע דהא קרא כתיב הכסף סתם ובשלמא במחזיק שייך זה אבל בבעלי מצוות מה שייך זה. אלא שלזה י"ל כיון דעניות לא הניח מדה טובה לישראל והכי אמרי' בפרק מי שהוציאוהו שדקדוקי עניות מעבירין את האדם על דעתו ועל דעת המקום אבל בהיות עשיר מסתמא מלא מצוות כרמון וכדאמרינן בעירובין דף פ"ו דר' ור"ע היו מכבדים את העשירים ואומרים ישב עולם לפני אלהים כו' אימתי ישב עולם לפני אלהים בזמן שחסד ואמת מן ינצורוהו ופרש"י אמתי ישב עולם בזמן שיש עשירים שגומלים ומזמנין מזונות לעניים והם ינצרוהו יע"ש ועיין בעין יעקב שהביא פי' מהגאונים באופן שנמצא שהעשירים הם אנשי החסד והכל תלוי בכיס ולולי שהם בעלי חסד לא היה עשרם נצור. ועיין בב"ר סדר מקץ פצ"א סי' ה'. והשתא שפיר נקט הכסף שהוא סתמו מלא מצוות. מיהו קשה שמשוה בעלי מצוות לרבנן וכבר אמרו סוף פ"ק דב"ב והמשכילים

יזהירו כזוהר הרקיע ומצדיקי הרבים אלו בעלי צדקה. ורבנן מאי ואוהביו כצאת השמש בגבורתו אלא דרבנן מעלתם גדולה מכל בעלי מצוות ורחב"א גופיה אמר משם רבי יוחנן בפרק אין עומדין ובפרק חלק דצ"ט כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא למשיא בתו לת"ח ולעושה פרקמטיא לת"ח ולמהנה מנכסיו לת"ח אבל ת"ח עצמו עין לא ראתה אלקים זולתך ומפרש ר"ל זה עדן. ולא מסתבר למי' דמשמיה דר"י אמרה וליה לא ס"ל אלא משמע דאפי' המחזיק ביד לומדי התורה אין שכרו גדול כשכר הת"ח עצמו וכאן משמע דשקולין הם ואומר ג"כ ששניהם בג"ע והתם אמרינן לר"ל דעדן לחוד דעין לא ראתה וגן לחוד דהוה קאי התם אדם והכא אמר דהת"ח יושבים בגן. גם י"ל מאי האי דקאמר בני תורה ולא קאמר ת"ח או רבנן ותו היכא רמיזא בהני תרי קראי בתראי צל וחופה ותו תלתא קראי ל"ל וכדאקשינן בש"ס מאי ואומר ועיין למוהר"ש יפה ז"ל יע"ש.

אמנם יובן הכל ע"פ האמור דהלא כבר העלינו לפי פי' רש"י דתורה לחוד ומעשה לחוד שוין ודלא כר"ט ודלא כרע"ק אלא דת"ג דמסתמא מבי' לידי מעש' ושתיהן בידו דמכשרתו להיות צדיק ובעל מעשים מסתמא וב' בידו והיא גופא קמ"ל ר"ח דלא כר"ט ודלא כר"ע אלא כסברת שאר הזקנים וזהו אומרו עתיד הקב"ה לעשות צל וחופה לבעלי מצוות ר"ל בעל מעשים לחוד דאין בידם תורה אפי"ה עושה להם צל אצל בני תורה ר"ל שאין בידם אלא תורה לחוד והיינו דקאמר בני תורה ר"ל שאינן בעלי מצוות אלא בני תורה שאין בידם אלא תורה דוקא ולא סתם רבנן דרבנן סתם יש שתיהן בידו והיינו דקאמר בגמ' ששקולין הם לישב בגן ולא תימא מעשה גדול כר"ט ולא ת"ג מצד עצמו כר"ע אלא שוין הם לשבת בצל וחופות בגן ומביא ראיה מן הכתוב בצל החכמה בצל הכסף והכי קאמר קרא בצל ר"ל בצלו של ה' צלא דמהימנותא וחופת חתנים מסתופף החכמה ר"ל החכם שאין בו אלא תורה. ובצל ה' נמי הכסף שהוא העשיר שבידו מצוות ואין בידו תורה שוין לישב בצל ה'. הרי קרא מוכח דמעלה אחת יש להם לישב בצל זה בצלו וזה בצלו והיינו בבן תורה שאין בו אלא תורה ובמי שאין בו אלא מעשה ומה שסיים קרא ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה הכוונה במה שידוע שהרשעים אפילו בחייהם קרויים מתים אבל הצדיקים חיים בחייהם ובמותם כמו שדרשו רז"ל בההיא דבן איש חי כו'.

והנה הכרחנו לעיל שאע"ג שתלמוד ומעשה שוים היינו כל חד מצד עצמו אמנם ת"ג סתמא שמביא לידי מעשה ומכשרתו להיות צדיק ועניו כמ"ש למעלה באורך וכלפי זה בא הכתוב דהנה מתחיל' אמר דהחכמה שהוא תלמוד והכסף שהוא המעשה שוה וכי תימא והא סוגיין דעלמא מורגל בפי הכל וקבלה בידינו דת"ג לזה אמר ויתרון דעת

החכמה כלומר דיתרון והשבח שיש לדעת החכמה שהוא התלמוד הוא שתחיה בעליה שהתלמוד גדול שמביא לידי מעשה שמכשרתו להיות צדיק שבזה נקרא חי שמחיה אותו ונקרא בעל חי. א"נ היא גופה קמ"ל שיש יתרון דעת החכמה לרדוף אחר התלמוד מפני שתחיה בעליה שמכשרתו להיות צדיק ושתיהן בידו מיהו כל חד באפי נפשיה ומי שאין בו אלא תורה ומי שאין בו אלא מעשה שוין הם לישב בצל בג"ע. וההיא דרבנן כצאת השמש ועין לא ראתה הוא בסתם ת"ח בדולים דמסתמא יש בידם שתים התם בעדן יושבים דעין לא ראתה והכא בבן תורה לחוד הוא דכל לשון בן תורה אינו כת"ח או רבנן. ומייתי עוד קרא דאשרי אנוש יעשה זאת כלומר וכ"ת מאן לימא לן דשוים הם אימא לעולם ת"ג כש' רע"ק ומעשה גרוע תדע דהא הכסף בתר החכמה כתביה ופלגינהו וע"כ הכי הוא דשניהם מיהא זוכים לצל מיהו צלו של זה גבוה משל חבירו ואה"נ דמי שיש בידו שתים ודאי עדיף מכולהו מיהו הללו זה גבוה משל חבירו ומדור לפי כבודו שת"ג ממעשה מצד עצמו נמי וקרא מוכח דכתב מעשה בתר חכמה ופלגינהו ומ"ש ויתרון דעת החכמה כו' הוא כמ"ש ז"ל קארי אנפשיה והחכמה תחיה בעליה וכאומרו אני חכמה שכנתי ערמה שע"י החכמה האדם ניצול מכל שופ"ר ולא כדפרישית בענין ת"ג לאפוקי זה מביא קרא דאשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה דהתם ודאי משתעי רישא דקרא בבעל מעשים דאין זאת אלא תורה וקאמר יעשה וסיפיה דקרא משתעי במחזיק ממש ביד לומדי התורה ופשוט הוא שמחזיק ביד לומדי התורה חלק כחלק יאכל מן התורה ואיהו גופיה חשיב בשכרו כצורבא מרבנן ותורה דיליה היא וכמ"ש ז"ל דהוי כמדליק נר מנר והתלמוד שלמד זה לו יחשב וכדמוכח בפסחים משא"כ בבעל מעשים ואפי"ה קחזינן שמזכיר למחזיק אחר המעשה ולדידך דת"ג הי"ל להזכירו קודם המעשה אלא ודאי ע"כ דלא דייק קרא בסידרא מאחר ששקולים הם וכמ"ש רז"ל בפסוק הוא אהרן ומשה הוא משה ואהרן שפעם מקדים למשה ופעם מקדים לאהרן ללמדך ששקולים הם גם הכא הכי הוא הוא ודון מינה דשוים.

ומייתי עוד קרא דעץ חיים כו' ירצה ומאן לימא לן דמחזיק גופיה יש בידו תורה מקרי ליתא דאם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו מיהו שכר מעשה גדול יש לו וזהו מחמת חשיבות וגודל התלמוד שאעפ"י שאין לו אלא שכר מצוה זו יש לו שכר קרוב לבעל מעשים ומש"ה כתביה בתר אשרי אנוש יעשה זאת ומ"מ שכרו קרוב לבעל מעשה מחמת גודל התלמוד שזה החזיקו ולא שתורה דיליה היא וכבן תורה דמי משו"ה קאמר ראה והביט הדין קרא דכתיב עץ חיים היא למחזיקים בה והוא ודאי במחזיק ביד לומדי התורה והלא זה השבח שנותנת חיים לעושיה לא מצינו אלא בבן תורה גופיה וכדכתיב

ויתרון דעת החכמה תחיה את בעליה לכל הפירושים שנמצא שיש יתרון זה לחכם מה שלא יש זה בבעל מעשים והשתא אי ס"ד דמחזיק אין בידו אלא מעשה וגרע מיהא מבעל מעשים דהא כתביה בתר אשרי אנוש כו' היכי כתב דעץ חיים היא למחזיקים דהא ליתא דזה יתרון לחכם שהחכמה תחיה בעליה וכדכתי' בההוא קרא בהדייא אלא ודאי ע"כ שהמחזיק בן תורה מיקרי ממש כיון דהוי כבן תורה וכחכם דמי יש לו שבח ומעלת התלמוד בסיעתא דשמיא להרחיק חטא מלפניו ולהיות צדיק כמעלת התלמוד אם ידרשנו למעשה מה שלא יש לשאר בעל מעשה דעלמא זה אפשר לו לזכות לזה וז"ש עץ חיים היא למחזיקים כו' מיהו אם לא ידרוש למעשה ויתרשל יש בידו תורה אבל אם ישתדל יזכה ג"כ לזה אלא שעל הרוב כיון דאינו בא מחמת עצמו מידיעתו התורה אלא מן השמים צרי' התעוררות תחתון יותר משאר ת"ח עצמו אמנם הא יכול וקרוב לזכות לזה ועיקר חיים הללו בהשתדלות מעט מה שלא יזכה בעל המעשה אם לא בזריזות והתמדה בכל עת ובכל עונה אמנם זה יותר קל לבעל התלמוד ואם לא ישתדל שכרו מיהא כבן תורה שלא השתדל במעשה ומ"מ שמעי' שעדיף מבעל מעשה וקרוב למעלת יתרון דעת החכמה וכיון שכן תקשי לך היכי כתביה ובן אדם יחזיק בתר אשרי אנוש שהוא בעל מעשים אלא ודאי ע"כ לא קפיד בסידרא וכההיא דהוא משה ואהרן וכו'.

אמר עוד ההיא דשמעון אחי עזריה ירצה וכ"ת ומאן לימא לן דקרא דעץ חיים במחזיק כמשמעו הוא אימא דברבנן עצמייהו מיירי ושבקיה לקרא דאיהו דחיק ומוקי אנפשיה ברבנן אבל שאר מחזיק ממש אינו נקרא בן תורה ולאו תורה דיליה היא וחזר הדין כמ"ש משו"ה קאמר הא דשמעון אמר משמו והלא כו' אלא ע"כ כו' לפיכך נקרא הלכה על שמו הרי דתורה דיליה היא ממש וכאלו הוא תני לה והוא מפרש לה דון מינה לקרא דעץ חיים ושבקיה כפשטיה דבמחזיק ביד לומדי התורה הוא ממש שאין לנו דוחק לפרשו כפשטי' כי היכי דנימא מחמת דוחק שבקיה לקרא דאינו דחוק והיינו דמסיים קרא ותומכיה מאושר כלפי מ"ש באידך קרא אשרי אנוש יעש' שהוא בבעל מעשים ומאושר לזה קאמר דלמחזיק יש לו מעלה שגם היא לו עץ חיים קרוב ליתרון דעת החכמה מיהו תומכיה שהוא הבעלי מצוות שהוא אותו אושר שנאמר באשרי אנוש והוא הצל דכתי' באידך קרא אבל המחזיק קרוב הוא להיות לו ג"כ מעלת יתרון דעת החכמה תחיה בעליה אלא דלא פסיקא היא וכדאמרן לעיל דאלו בסתם ת"ח תלמוד מביא לד"מ מבלי השתדלותו לולי שמפני שחשקה נפשו בתורה ידחה אותו מלפניו אבל מחזיק בן תורה מקרי סתמא אם לא שישתדל למעשה והקב"ה עזרו אבל סתמו הוא כבן תורה ולפי"ז יש לנו לומר דמחזיק ביד לומדי תורה כעזריה וגם ראינוהו משתדל הרבה לעשות מעשים

אפשר שכרו בעדן סתם רבנן ששתיהן בידם וכן בדין. ומ"ש בההיא דכל הנביאים כו' הוא בסתם מחזיק שאין בידו אלא תורה ובסתם ת"ח שיש בידו שתיהם והיינו דדייק התם וקאמר תלמידי חכמים וכל הלשון מתחילה קאמר לעושה פרקמטיא לת"ח וכו' וכאן אמר תלמידי חכמים שהן הן סתם רבנן שבידם שתיהן. ומ"מ הכריח יפה רחב"א דמחזיק בן תורה מקרי אי מהא דשמעון ואי מקרא דשמח זבולון וכו' ומינה שפיר מדריש עיקר דרשתו דעתיד הקב"ה לעשות צל וחופות כו' כדאמרן והדברים שמחים ובאים ודוק.

הלכה ד

היה לפניו עשית מצוות ות"ת אם אפשר למצוה להעשות ע"י אחרים לא יפסיק תלמודו ואם לאו יעשה המצוה ויחזור לתלמודו. ע"כ. ומרן בב"י סימן רמ"ו לא ציין מקום דין זה לא מש"ס דידן ולא מירוש' אמנם כאן בכ"מ כתב שהוא מהירוש' דפרק אלו עוברין וריש חגיגה שהביאו ההיא דתלמוד גדול שמל"מ וסיימו רבנן דקסרין אמרין הדא דתימא כשיש שם מי שיעשה מעשה אבל אין שם מי שיעשה מעשה מעשה קודם יע"ש.

וראיתי להר"ב לשון לימודים בהל' פסח ס"ס קפ"ג שכתב דמה שלא הביא ראיה מרן ז"ל מתלמוד ערוך דידן דאמרינן במ"ק ד"ט כתי' וכל חפציך לא ישוו בה וכתיב וכל חפציך לא ישוו בה כאן במצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים כאן במצוה שא"א לעשותה ע"י אחרים יע"ש הוא משום דמהתם מוכח דשוים הם ומשמע דהבחירה בידו מה שירצה לעשות יעשה דהא חפצי שמים ישוו בה קאמר הילכך הוצרך ללמוד דין זה מהירוש' דעשיית המצוות עדיף היכא דא"א לעשותה ע"י אחר אבל עדיין קש' על מרן כ"מ דמנ"ל להרמב"ם שאם כבר התחיל ללמוד שיפסיק דאפשר דכוונת הירוש' הוא דוקא כשבאו לפניך ת"ת ועשיית מצוה שאי אפשר לעשותה בבת אחת התם הוא דקודם למעשה אבל אה"ן שאם כבר התחיל ללמוד לא יפסיק וכ"כ הר"ן שאם כבר התחיל במצוה לא יפסיק הביא דבריו מרן ב"י בי"ד סי' ר"מ גבי אמר לו אביו השקני מים ומצוה לפניו לעשות אם אפשר למצו' שתעשה על ידי אחרים יניח לאחרים לעשות ויעסוק בכבוד אביו ואם לאו יעסוק במצוה ויניח כבוד אביו שהוא ואביו חייבים במצוה והיינו ההיא דאיסי בן יהודה דאפסיקא הילכתא כוותיה פ"ק דקידושין ופי' רש"י דמצוה אחרת שלפניו היא מצוה עוברת כגון לקבור את המת או לויה וכתב הר"ן על הא דאיסי בן יהודה הנ"מ כששתיהן לפניו אבל כשהתחיל במצוה אע"פ שאפשר לעשותה על ידי אחרים אם נזדמנה לו מצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים לא יניח את הראשונה דהא קי"ל העוסק במצוה פטור מן המצוה ולא מפלגינן בין מצוה למצוה והכי משמע מדברי רש"י שכתב ויש מצוה אחרת לפניו עכ"ל וצ"ע זה תורף לשון הר"ב לשון לימודים יע"ש.

והנה מ"ש הרב ליישב מה שלא הביא ראיה מרן כ"מ מש"ס דידן מההיא דמ"ק גבי דרשת דכל חפצים לא ישוו בה משום דמהתם ליכא ראיה לומר דעשיית המצוה דאי אפשר על ידי אחרים עדיף אלא דשוים הם והבחירה בידו יפה השיג לדרשא דקרא דכל חפצים לא ישוו בה. אמנם אכתי קשה דהו"ל למרן כ"מ ז"ל להביא ראיה מאידך דרשא דדריש התם מקמי הכי לרומיא דקראי דכתיב פלס מעגל רגליך כו' אורח חיים פן תפלס ופרש"י פלס מעגל רגליך וכתיב אורח חיים פן תפלס כלומר שקול מצוות ועיין בהם איזו מצו' גדולה ועשה הגדולה וכתיב אורח חיים פן תפלס דמשמע כל מצוה שיבא לידך עשה אותה בין גדולה בין קטנה ואל תניח קטנה מפני הגדולה ומשנינן כאן במצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים כאן במצוה שא"א לעשותה על ידי אחרים ופיר' רש"י מצוה שאפשר על ידי אחרים פלס מעגל רגליך שתעש' אותה הגדול' וחבירך יעשו הקטנ' יע"ש הרי מבואר מדרשא זו דכל שהמצוה היא גדולה כת"ת ששקולה ככל המצות היא קודמת לכל מצוה שאפשר ליעשות ע"י אחרים. גם מה שהוק' להרב על ראיית מרן כ"מ מהירושלמי דאכתי מנ"ל להרמב"ם שאם כבר התחיל ללמוד שיפסיק והביא דברי הר"ן בההיא דאיסי בן' יאודה וכו' לא ידעתי למה לא הוק' לו על דברי הרמב"ם בפשיטות טפי שדבריו הם היפך תלמוד ערוך בידינו בסוכה פרק הישן דכ"ה על מה ששנינו דשלוחי מצוה פטורי' מן הסוכה ואמרי' בגמרא מנין לעוסק במצוה שפטור מן המצוה דכתיב ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ותניא מי היו עוסקים במת מצוה היו שחל ז' שלהם בע"פ כו' וכתב שם רש"י שמעינן מינה דהעוסק במצוה פטור מן המצוה שהרי נטמאו במתיהן ז' ימים קודם הפסח ואע"פ שטומאה זו תעכב פסחיהן אלמא מצוה קלה הבאה לידך אינך צריך לדחותה מפני חמורה העתידה לבא יע"ש והתם נמי יליף לחתן דטריד טירדה דמצוה דפטור מק"ש מקרא דובלכתך בדרך ועביד צריכותא לתרי קראי יע"ש. וא"כ איך כתב הרמב"ם דאפילו היה עוסק בתורה יפסיק ויעשה המצוה הא קי"ל העוסק במצוה פטור מן המצוה אפילו שעוסק במצוה קטנה כ"ש כשהיה עוסק במצוה גדולה כת"ת ואפשר לומר דמהני קראי נמי לא ילפינן אלא דהעוסק במצוה אחת פטור מאחרת מיהו הרשות בידו אם ירצה לעשות האחרת ולהניח את הראשונה וכן משמע מלשון רש"י שכתב דשמעינן מקרא דויהי אנשים דהעוסק במצוה הבאה אפילו במצוה קטנה אינך צריך לדחותה וכו' דמשמע דצורך ליכא לדחותה אבל רשאי הוא וכ"כ הרשב"א בחידושיו שם וז"ל ועוד למדנו הכתוב דמצוה הבאה לידו תחילה אפילו שהיא קטנה רשאי לעסוק בה אפילו שהיא סיבה לבטל הגדולה עכ"ל הרי שכתב לשון רשאי משמע דהבחירה בידו וה"נ גבי חתן בלילה הראשונה דילפינן מקרא דובלכתך

בדרך דפטור מק"ש פסקו הפוס' דאם רצה לקרא ק"ש דקורא וכת"ק דרשב"ג דפרק היה קורא ואפילו הרא"ש שפסק כרשב"ג אינו אלא מטעם דחייש ליוהרא ובמילתא דליכא יוהרא ודאי שהרשות בידו.

ובהכי ניחא לי מה ששמעתי מקשי' ומטו בה משם מרן מלכא הרב המופלא חיים אבואלעפייא זלה"ה בההיא דגרסינן בפ' התכלת דמ"ט ע"א בעא מיניה ר"ח בר אבין מרב חסדא צבור שאין להם תמידין ומוספין איזה מהם קודם היכי דמי דאית ליה תמידין דלמחר ומוספין דהאידנא תמידין עדיפי שכן תדיר או מוספין עדיפי שכן מקודש ולא אפשיטא והרמב"ם בספ"ח מה' תמידין ומוספין פסק איזה מהם שירצו יקריבו וקשה דאמאי לא פשט תלמוד' הך בעיא מהך סוגייא דפרק הישן דדריש בברייתא מקר' דובלכתך בדרך ומקרא דויהי אנשים אשר היו טמאים כו' דהעוסק במצוה אפילו קטנה דלית בה כרת פטור מן המצוה אפילו גדולה כקרבן פסח דאית בה כרת וכמ"ש רש"י וא"כ ה"נ אע"ג דנימא דתדיר עדיף אפי"ה אינך צריך לדחות קרבן מוספין דבא לידך השתא מקמיה תמידין דלמחר אע"ג דתדיר הם ועדיפי. אמנם עפ"י האמור דמהני קראי לא שמעינן אלא דאין צורך לדחות הקטנה דהשתא מקמי הגדולה דלמחר אבל אפשר דהרשות בידו לדחותה להכי קמבעיא ליה להש"ס איזה מהם ראוי לקדם מאחר שהרשות בידו לקדם ולהניח הקטנה דהשתא מפני הגדולה דלמחר ואיזו משתיהן עדיף וגדולה לדחות זו מפני זו אף כי מעיקר דינא הרשות בידו להקדים איזו שירצה. ובהיותי יוצק מים לפני מורי ורבי הרב המובהק מר יאודה אשכנזי ז"ל הריני כ"מ שמעתי מפה קדוש הוה מתרץ לזה דשנייא ההיא דהעוסק במצוה פטור מן המצוה מההיא דתדי' ומקודש דהעוסק במצוה הבאה לידו תחילה מפטר מדינא מן המצוה אחרת וליכא תו חיובא עליה למעבד המצוה אחרת כההיא דחתן בלילה הראשונה דכיון דטריד טירדא דמצוה פטור ממצוה אחרת דק"ש וכן כשנטמא למת קודם הפסח כשיבא זמן הקרבת הפסח ולא תטרד פטור מלעשות ק"פ משא"כ גבי בעיא תדיר ומקודש דאי עבידי מוספין דהאידנא אכתי חיובא רמי עליה למעבד תמידין דלמחר ומאי דלא עביד למחר לאו משום דמפטר לגמרי אלא משום דלית ליה השתא קרבנות להקריב ומש"ה קמס"ל לר"ח בר אבין כיון דחיובא איכא השתא וחיובא איכא למחר ולאו מיפטר לגמרי איזה מהם קודם. וע"פ זה הוה מתרץ דברי הרדב"ז שבתשו' הביאה הרב מש"ל ה' מגילה פ"א הל' י"א שכתב על מי שנתן לו השר רשות לצאת מבית האסורים יום אחד בשנה דוקא כדי להתפלל שראוי הוא שלא להחמיץ המצוה ויתפלל מיד ולא ימתין עד ר"ה ותמה עליו הרב צבי ז"ל בתשו' סימן ק"ו מהך דפרק התכלת דהוי בעיא ולא איפשיטא.

אמנם בהכי ניחא דברי הרדב"ז וסוגייא דפרק הישן מסייעו דאמרינן דמטמא השתא למת אף ע"פ שהיא מצוה קלה אעפ"י שעובר לאחר זמן על עשה דקרבן פסח שיש בו כרת אלו דבריו ז"ל. ואולם אכתי ק' ההיא דפרק התכלת דלא איפשיטא בעיא דתדיר ומקודש איזה מהם עדיף דמשמע מינה דהרשות בידו להניח המצוה קטנה הבאה לידו עכשיו משום מצוה גדולה הבאה אחר זמן אע"פ שאי אפשר להתקיים ע"י אחר וכ"מ מדברי רש"י והרשב"א ז"ל באותה סוגייא דפרק הישן בההיא דהעוסק במצוה פטור מן המצוה כמדובר שזה נראה הפך ההיא דרשה דמ"ק בקרא דאורח חיים פן תפלס דמשמע מינה בהדייא דכל שא"א למצוה אחרת להתקיים על ידי אחרים אף על פי שהיא גדולה אין דוחין את הקטנה כדי לעשות את הגדולה. וראיתי להרב ש"י ד"ה ע"ד שהביא ראיה לדברי הרדב"ז ז"ל הנז"ל מהך סוגייא דמ"ק מקרא דאורח חיים ילפינן דאין דוחין מצוה קטנה מקמי גדול' שאי אפשר להתקיי' ע"י אחר ותמה על תשובת הרב צבי ז"ל שדחה דברי הרדב"ז מסוגייא דפרק התכלת וכנראה דלא סיימוה קמיה תשו' הרב צבי ז"ל ששם בסוף התשובה הביא סיוע לדברי הרדב"ז הללו מסו' זו דמ"ק. ומ"מ לפ"ד ז"ל הני סו' פליגי אהדדי ולדידי ק"ל עוד מסוגייא אחרת והוא ממה דאתמר בגמרא פ"ק דמגילה ד"ו ע"ב עלה דאיפליגו רבי אב"י ורשב"ג בנתעברה השנה אי עבדי' פורים באדר א' או באדר ב' ופרכי' בשלמא לראב"י דא' באדר א' מסתבר טעמיה דאין מעבירין על המצות אלא לרשב"ג דאמ' באדר ב' מ"ט א"ר טובי טעמא דרשב"ג מסמך גאולה לגאולה עדיפא ולענין הלכה קי"ל כרשב"ג הרי דאע"ג דקי"ל אין מעבירין על המצוות כל דאיכא עדיפותא למצוה לא חיישינן להך מילתא דאין מע"ה ומאחרינן לה וזה כההיא דפרק התכלת וההיא דפרק הישן והפך סו' דמ"ק ותשובת הרדב"ז.

האמנם לפי מ"ש הרב מהר"י חאגיז בס' לקט הקמח א"ח די"א ע"א ואחריו החזיק מהרח"א בס' דרך הקדש דף ד' ע"א ליישב תשו' הרדב"ז דל"ת ליה סוגייא דפרק התכלת דשאני התם דהמצוה היא על כוללות ישראל ולהכי כל דאיכא עדיפות למצוה באיחורא דחינן לה ולא חיישינן להההיא דאמע"ה דטעמא דאמע"ה ודאי שמא הוא שמא יבא לאדם איזה מעשה או שמא ימות ולא יקיים המצוה ובצבור של כל ישראל אין לחוש למניעת המצוה או שמא ימותו כולם ח"ו ולא יתקיים המצוה אבל באיש אחד חיישי' ולהכי אפילו איכא עדיפות למצוה למחר טפי מהאידנא אמרינן דא"מ ע"ה. ובהכי יתיישב אותה סוגייא דמגילה שכתבנו ובהכי יתיישב גם כן מה שהק' מ"מ מוהרח"א ז"ל סו' דפרק התכלת עם סוגיה דפרק הישן דההיא דפרק הישן הוא באיש יחיד ולהכי אמרינן דמצוה קטנה הבאה לידו לא יניחנה אע"פ שהיא סיב' לבטל מצוה אחרת גדול' הבאה

אחר זמן דהעוסק במצוה פטור מן המצוה ואיכא למיחש למיתה וההיא דפרק התכלת שהיא מצות ציבור כל ישראל שפיר קמס"ל להש"ס תו"מ איזה מהם עדיף כדי לדחות הקטנה של השתא מפני הגדולה שלמחר דבצבור לא חיישינן למניעה.

ועפ"י זה ממילא יתיישב ג"כ מה שהוק' להרב מש"ל בפ"א מה' מגילה מסוגיא זו דפרק התכלת ומדברי רבינו בסוף פ"ח מהלכות תמידין ומוספין למ"ש הר"ן ז"ל בפ"ק דמגילה גבי עיירות המסופקות אם הם מוקפות חומה מימות יאושע ב"נ דצריך לקרא בי"ד משום דתכף שבא המצוה לידו צריך שיקיימנה וגבי ההיא דתו"מ אמרי' דמה שירצה יעשה ועפ"י חי' זה שכתבנו דשאני צבור של כל ישראל דליכא למיחש למניעה ניחא דשאני ההיא דעיירות המוקפות דהספק הוא על הנמצאים שם לא ע"כ ישראל דרחוק הדבר שיהיו כל ישראל נמצאים בעיירות המוקפות הלכך כי מספ"ל אם יקראו בי"ד או בט"ו דתכף שבא המצוה לידו צריך שיקיימנה דחיישי' למניעה כשאר מצות של יחיד משא"כ בההיא דהתכלת שהמצוה היא נעשית בכללות כל ישראל ל"ל למניעה ולמית' ולהכי פסק רבי' בספ"ח מה' ת"ו דמה שירצו יעשו ודוק. והרב מש"ל ז"ל תריץ יתיב דשאני ההיא דפרק התכלת דהמצוות דתמידין ומוספין חלוקים ומספקא לן איזה מהם עדיף וכיון דלא ידעי' הרשות בידו לעשות המצוה שירצה אבל במצוה אחת דלא ידעינן אם יקיימנה היום או למחר ובקיום יום אחד סגי פשיטא דאמרינן ליה שיקיימנה היום ולא יניחנה עד למחר עכ"ל. והרב מהר"י כולי שם בהגהותיו כתב שע"פ חילוק זה שכתב הרב מש"ל ז"ל נתיישבו דברי הרדב"ז בתשו' ממה שהק' עליו מהר"ץ ז"ל בתשו' סי' ק"ו יע"ש. וכנראה שהוא ז"ל הבין שחילוק הרב מש"ל הוא בין ב' מצות חלוקות במיניהון ויש עדיפות לזו מזו למצו' אחת חלוקה בזמן אע"פ שיש שם צד עדיפות בזמן מזה לזה כנדון תשובת הרדב"ז אם יתפלל בימים נוראים לאם יתפלל בשאר ימות השנה ולהכי כתב שנתיישבו בזה דברי הרדב"ז מההיא דפרק התכלת.

ולדידי הא ודאי ליתא שהרי מבואר יוצא מאותה סוגייא דפרק קמא דמגילה שכתבנו לעיל דאפילו במצוה אחת כפורים אי קבעינן ליה באדר ראשון או באדר שני דמשום דאיכא עדיפות דמיסמך גאולה לגאולה קבעינן ליה באדר שני לא חיישינן לאין מעבירין על המצוות אלא ודאי דעיקר חילוק הרב מש"ל הוא בין נדון הר"ן ז"ל גבי ההיא דעיירות המוקפות לההיא דהתכלת דבההיא דפרק התכלת כיון דהספק הוא איזה מהם עדיף להקדימו הילכך מה שירצה יעשה להקדים או לאחר אבל בנדון הר"ן ז"ל דליכא ספק עדיפות בזמן אם יהיה בי"ד או בט"ו והספק אם זמנה של מצוה של קריאת מגילה של זו העיר היא בי"ד או בט"ו ובקריאת יום אחד משניהם סגי וליכא עדיפות בזמן מזה לזה

פשיטא דאמרינן שיקיימנה היום ולא למחר.

הדרן למ"ש רבינו דאפילו היה עוסק בתורה פוסק לעשות מצוה שאי אפשר לעשות' על ידי אחרים וחוזר לתלמודו דזו מנין לו לרבינו מאחר דקי"ל העוסק במצוה פטור מן המצוה ואף למ"ש דהכוונה לומר שהרשות בידו קאמר לעשות איזה מצוה שירצה משתיהן מ"מ קשה מנ"ל לרבינו לומר שיפסיק מלמודו לעשות המצוה כיון דהרשות בידו לפי מ"ש רש"י והרשב"א כמדובר. וראיתי להב"ח בי"ד סי' רמ"ו סי"ד שכתב וז"ל נראה דהרמב"ם ק"ל בההיא דספ"ק דקדושין דנשאלה השאלה אי ת"ג או מ"ג ואסיקו דת"ג שמביא לידי מעשה דמאי נ"מ משאלה זו לפיכך ס"ל להרב דנ"מ שאם היה לפניו עשיית מצוה ות"ת דאם אפשר לעשות על ידי אחרים לא יפסוק תלמודו דת"ג שמביא לידי מעשה ואם לאו יעשה המצוה ויחזור לתורתו דבהא לא פליגי דפשיטא דהמעשה גדול שהרי התלמוד לא בא אלא להביאו לידי מעשה אלא דע"כ שאין הת"ג אלא להיכא דאפשר לעשות המצוה על ידי אחרים ותדע שהרי אע"פ שמבטלין ת"ת כדי לשמוע מקרא מגילה אפ"ה מת מצוה שאין לו קוברין כדי צרכו הוא קודם למקרא מגילה היכא דאפשר לקורא' אחר כך אבל היכא דאין סבור לקרוא אחר כך מת מצוה נדחית מפניה אף על פי שמצוה דאורייתא היא מולאחותו כיון דאפשר לקיים קבורת מצוה אחר הקריאה ואי אפשר לקיים הקריאה אחר הקבורה כמו שנתבאר בא"ח סי' תרפ"ז כל שכן שת"ת נדחית מפני כל מצוה עוברת שאי אפשר להתקיים על ידי אחר יקיים המצוה ויחזור לתורתו ואין התלמוד גדול להקדימו למעשה אלא היכא דאפשר המצוה לעשותה על ידי אחרים עכ"ל. והרב לב שלם כתב על דבריו וז"ל ונוראות נפלאתי על הרב ז"ל שלא דיי שלא ראה סוגייא דמ"ק דמחלק הש"ס במצוה שאפשר להתקיים על ידי אחרים למצוה שאי אפשר להתקיים על ידי אחרים גם לא הביט בדברי מרן כ"מ דמייתי דברי הירושלמי דמהתם למד רבינו דין זה וצ"ע עכ"ל. ואחרי המחילה לא דק דלא מההיא דמ"ק ולא מההיא דהירושלמי יש ראיה למ"ש רבינו דאם כבר התחיל ללמוד דיפסיק לעשות המצוה ולחזור לתלמודו ולכן הוצרך הב"ח ז"ל לומר דלמד כן מההיא דמגילה והדין עמו.

וראיתי למוהר"ש יפה בספר יפה מראה פרק קמא דברכות סימן י"ב עמ"ש ר"י בשם רשב"י כגון אנו שעוסקים בת"ת ואפילו לק"ש אין אנו מפסיקין ומקשים עלה ולא מודה רשב"י שמפסיקין לעשות סוכה ולעשות לולב ולית ליה לרשב"י הלומד על מנת לעשות ולא הלומד על מנת שלא לעשות דנוח לו שלא נברא ושנהפכה שלייתו על פניו ומשני טעמיה דרשב"י דזהו שינון וזהו שינון ואין מבטלין שינון מפני שינון וכתב ע"ז מהר"ש

יפה וז"ל הלמד על מנת לעשות אין זה שייך למה שנחלקו בפ"ק דקידושין דת"ג או מ"ג דהתם במי שמקיים שתיהן כשאפשר בידו ופליגי הי מנייהו עדיף לענין שכר וגם לדחות זה מפני זה דלמ"ד ת"ג אם בא המצוה לידו וצריך להתבטל מתל' תורה כדי לעשותה תדחי המצוה מפני ת"ת וזו היא ששנינו ות"ת כנגד כולם והיינו וכל חפצים לא ישוו בה כדאיתא בב"ר פרשת ל"א רק בקצת מצוות דקי"ל שדוחין ת"ת בעבורם כגון מת מצוה משום כבוד הבריות ומ"מ משום פרסומי ניסא כדאיתא בפרק קמא דמגילה וכן אמרו לגבי תפלה דאי לאו משום דזמן תפלה לחוד וזמן תורה לחוד היו נמנעים מתפלה מפני ת"ת ומ"ד מעשה גדול דוחין ת"ת מפני המצוה אבל הכא מיירי במי שאינו חפץ במעשה כלל ואפילו אפשר לו לקיימו בלא ביטול תורה ואע"ג דמשמע הכא דאפילו במי שרוצה להתבטל מהמצוות כדי שלא להתבטל מת"ת קאמר דנוח לו שלא נברא מדמקשה מינה לרשב"י וע' י"ל דהכא במי שכוונתו לעסוק בת"ת תמיד ולא יקיים שום מצוה לעולם כו'.

ויתכן דלא אמרו לעולם דת"ת דוחה המצוה אלא במצוה דאתי לידי באקראי כגון ג"ח וציצית וקן צפור ודומיהן דבכי האי גוונא ת"ת עדיף למ"ד ת"ג אבל מצוה שהיא חובת גוף ויש לה זמן קבוע לא דחביבא מצוה בשעתא והיינו דקאמר הכא ולא מודה רשב"י שמפסיקין לעשות סוכה וכו' ולהכי קאמר הלמד שלא לעשות כיון שאפי' ממצוה קבועה עליו רוצה ליפטר מפני ת"ת ויתכן שזו היא שאמרו בפ"ק דמ"ק כאן במצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים כאן במצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים כלומר דהיכא דאינה מצוה קבועה כגון ג"ח וכיוצא דאפשר לעשותה על ידי אחרים נדחית מפני ת"ת אבל כשאי אפשר לעשותה על ידי אחרים כגון שהיא חובת הגוף אינה נדחית מפני ת"ת ולפי זה לא נצטרך דאתייא כמ"ד דמ"ג כדכתיבנא בביאור בב"ר ס"פ ל"ה עכ"ל.

ולא ידעתי איך לא הכריח הרב ז"ל דאתייא כמ"ד ת"ג כמ"ש לבסוף ויתכן כו' דאי כמ"ד מ"ג נמצא דברי רבינו סותרין זה לזה בתוך כ"ד שהרי בהל' ג' כתב דת"ג שמביא לידי מעשה ולפיכך התלמוד קודם למעשה בכל מקום ובהל' ד' כתב שת"ת נדחית מפני מצוה שאי אפשר להתקיים על ידי אחרים. אלא ודאי דמשמע ליה לרבינו דההיא דמ"ק נמי אתי כמ"ד ת"ג ולא איפליגו אלא במצוה דאינה חובת הגוף כג"ח וכיוצא שזה נקרא מצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים לא במצות חובת הגוף.

סוף דבר דזה שכתב רבינו דאפילו היה עוסק בת"ת פוסק לעשות מצוה שא"א לעשותה על ידי אחרים ולא אמרינן בהא העוסק במצוה פטור מן המצוה כן מבואר מדברי הירושלמי דפריך עליה דרשב"י שלא היה פוסק אפילו לק"ש ולא מודה רשב"י

שמפסיקין לעשות סוכה ולולב דמבואר יוצא שכל מצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחר מפסיקין מת"ת ועושי' המצוה וחוזרים לתלמודם כדברי ר' ודוק.